

Paksa Rudolf

MESTERKURZUS TÖRTÉNETKEDVELŐKNEK

Kövér György: *Biográfia és társadalomtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 436 oldal, 4480 Ft

Sok kollégámhoz hasonlóan én sem szeretek recenziót írni. A jó recenzió ugyanis a viszonylag rövid terjedelem ellenére meglepően idő- és munkaigényes. A megbírált kötetet a szokásosnál is figyelmesebben kell végigolvasni, mérlegre tenni, s végül az „ítéletet” megindokolva, közérthetően és lehetőleg röviden előadni azoknak az olvasóknak, akiknek többsége nem olvasta a kötetet, s nem is szakértője a könyvben tárgyalt kérdéseknek. A jó recenzens emellett azt is igyekszik elkerülni, hogy saját érdeklődését vagy túlzó elvárásokat kérjen számon a szerzőn, illetve nem akar a lényegtelen apróságokat fölényes kivagyisággal helyesbítő k hibájába sem esni. S bár a legtöbb kötetben bőven van mit bírálni és a történész szakma jelentős része bevallva-tagadva szívesen kéjeleg a lehúzó recenziók fölött, valójában a szerzők jelentős része sértődékeny, s nem ritkák a hisztis „válaszok”, amelyek a legritkább esetben előrevivőek tudományos szempontból, s többnyire még csak nem is szórakoztatóak. Éppen ezért örül az ember, amikor végre igazán jó könyvet szemlélhet. Kövér György most megjelent tanulmánykötete ilyen.

Kövér a tiszzaeszlári vérvád társadalomtörténeti háttérét felfejtő magnum opusa közreadása óta másodszer jelentkezik tanulmánykötettel. A 2012-ben megjelent *A pesti City öröksége* című gyűjteményes kötet lapjain a dualizmus kori születő magyar kapitalizmus világa tárult fel. A most napvilágot látott kötetben pedig olyan tanulmányokat olvashatunk, amelyekben különböző rendű és rangú személyekről írt életrajzait gyűjtötte össze az elmúlt három évtizedből. Érdemes volt.

A *Biográfia és társadalomtörténet* címet viselő kötet bevezetőjében a szerző betekintést nyújt személyes indítékaiba: elmondja, miért érdeklődik az egyes életutak iránt, s miként kapcsolódik egyik szöveg a másikhoz. Ezt követően hat fejezetben sorjázna az életrajzi tanulmányok, amelyek nemcsak tanulságosak, de egyúttal élvezetesek, olvasmányosak is. Az egyes írások szépen ívelnek, s még a levéltárak mélyéről zavarbaejtő bőségben előbányászott információkat is jól adagolja a szerző. A tényismeret és a jó stílus mögül az elméleti háttér sem hiányzik. Kövér ugyanis az egyik legreflektáltabb magyar történész. Ami pedig különösen kiemelkedő: az arányérzék. A szövegek ugyanis a történetelméleti, módszertani kérdések felvetése ellenére sem válnak unalmasan papírizúv és belterjessé. A módszertan–elmélet–empíria–irodalmiasság négyszögben a szerző olyan ügyesen egyensúlyoz, mint a zsonglőr, aki a labdák dobálása közben gael hősi énekeket ad elő, miközben fújja a skótdudát is – néha pedig még egy-egy viccet is elsüt a brit lagymatagsággal érvelő unionisták kárára. És éppen ez az összetettség az, ami miatt a kötet egyaránt izgalmas olvasmány a történelem iránt érdeklődőknek – legyenek bár történet-írók vagy olvasók, professzionális történészek vagy műkedvelők. Ráadásul a szerző nem

rejtőzködik, hanem időről-időre előlép a kulisszák mögül és megosztja az olvasóval az egyes történetek kutatása, rekonstruálása során felmerült problémáit, dilemmáit. Ez a műhelytitkokat feltáró „beavató történetírás” teszi a kötetet életrajzírói mesterkurzussá. Ennek hasznosságát pedig aligha értékelheti túl, aki tapasztalta már, hogy még a történeti kérdések iránt kimondottan érdeklődő és művelt laikusok is milyen kevéssé ismerik a történeti megismerés lehetőségeit és határait, s mennyire nincsenek tisztában a történeti munka mibenlétével. A szakmabelieknek – különösen a történetisképzésben részt vevőknek – pedig kimondottan hasznos, hogy Kövér szórakoztató formában adja át életrajzírói tapasztalatait.

Az elméleti kérdések tárgyalását azonban szerintünk megnehezíti a fogalmi bábel: mindezidáig számos szakkifejezésnek nem született és terjedt el jó magyar fordítása. Mintha erre is utalna a Kövér által kitalált oximoron („írott orális históriák”). Vajon miért ragaszkodunk az *oral history* kifejezéshez a „történeti interjú” helyett? Miért mondunk „én-dokumentumokat” például ahelyett, hogy legalább kicsikét közérthetőbben az „öndokumentálás műfajairól/eszközeiről” beszéljünk? És vajon milyen műfajba sorolhatók a teljes életútnak csak egy részletét megvilágító elemzések? Részéletrajz? Életrajzi adalék? Más ötlet? A fogalomhasználat formai kérdésein túl is vitatkoznánk a szerzővel a kissé lesajnált „politikai életrajz” műfajával kapcsolatban. A „politikai életrajz” és a „totális életrajz” között ugyanis a recenzens szerény, de másokéval felérő véleménye szerint a szerzői szándék és az ehhez használt eszköztár tesz különbséget. A politikai életrajz ugyanis a politikatörténet kutatóinak eszköze, hogy egy „nagy ember” (jelentős politikus) életútján keresztül mutassanak be jelentősnek ítélt politikai eseményeket. Ezzel szemben a társadalomtörténészek által művelt „totális életrajz” leginkább a főhóst körülvevő közegre s mentalitására kíváncsi – még ha főhőse egy politikus is. Vagyis a két életrajztípus között nem tételeznénk valamiféle értékkülönbséget – igaz, ebben az is szerepet játszhat, hogy a recenzens is a „politikai életrajz” műfajának művelője.

Visszatérve Kövér kötetének erényeihez külön ki kell emelnünk a sokszínűséget: a főhősök, a módszertani megközelítések és a felhasznált források változatosságát. A tanulmányok „hősei” között egyaránt találhatók 19. és 20. századi férfiak és nők, idősek és fiatalok, keresztények és zsidók, falusiak és városiak, középosztálybeli úrfiak és úri leányok, értelmiségiek, parasztok és fiatal munkások, valamint politikusok a reformkori országgyűlési ifjaktól a kommunista nőmenklatúráig. De felbukkan a kötetben paranoiás MTA-hivatalnok, '48-as honvédtiszt, Casanova babérbajra törő magyar diplomata, feleséget kereső fiatalember, pénzügyi szakemberek, Kövér egykori kollégái és tanárai, sőt még az apai nagyapja is. Az elemzésekhez Kövér változatos forrásokat hív segítségül: naplót és visszaemlékezéseket, leveleket, gazdasági feljegyzéseket, rendőrségi és bírósági iratokat, ügynökjelentéseket, orvosi dokumentumokat, történeti interjúkat és sajtóforrásokat. A tanulmányokban pedig szó esik az életrajzírási megannyi problémájáról: a személyes dokumentumok szavahihetőségéről, az életutak rekonstruálhatóságáról, az „életrajzi illúzióról”, a meglehetősen kevéssé dokumentált érzelmek és félelmek jelentőségéről, a történeti interjúkészítés típusairól és forrásértékéről, sőt még arról is, hogy mit lehet kezdeni az örülnék nyilvánított személyektől ránk maradt zavaros szövegekkel.

Arra is látunk példát, hogy ugyanazon személy miként írta át különböző élethelyzetekben a saját önéletrajzát; vagy hogy mit lehet kezdeni egy fiatalember mindennapi kiadásairól vezetett feljegyzéseivel. Több tanulmány nem csupán egyetlen személy életútjával foglalkozik, hanem annak családját és kapcsolati hálóját is elemzés tárgyává teszi. (A jobb érthetőség kedvéért itt hasznos lett volna néhány családfa és kapcsolati háló grafikus ábrázolása.) Egy írás pedig prozopográfiai kérdéseket feszeget: vajon megírható-e egy tüntetésen részt vevők kollektív életrajza? Ez a változatosság kimondottan érdekessé teszi a kötetet, mintegy azt hirdetve: a szerző a modernkori magyar társadalom minden szegletébe betekintést nyújt. Ráadásul az egyes történetekben időről-időre felbukkannak a korábbi szövegekből már ismerős szereplők. A szerző eddigi kutatásait tekintve nem meglepő, hogy ezek között találjuk Losonczy Gézát, a tiszzaeszlári dráma szereplőit, valamint a pénzügyi szektor néhány érdekes figuráját a dualizmus korától egészen az 1989-es rendszerváltásig. A felvonultatott kavalkádból egyetlen típust hiányolunk: a fiktív személyeket. Noha elsőre e kíváncsi vagyok úgy tűnhet, mintha a „Blow Job” fantázianévű kötet kritizálnánk azért, mert nem Calippo-formába fagyasztva szervírozzák; de gondoljuk meg: vajon egy korszak regényhőseinek életútja nem hordoz-e társadalomtörténeti tanulságokat? A most megjelent kötet fényében egyáltalán nem lennének meglepve, ha Kövér György (vagy valamelyik tanítványa) megjelentetne egy értekezést Daenerys Targaryen életútjának tanulságairól...

